

REVÂNÎ'NİN “BENEFŞE” REDİFLİ KASİDESİNİN NESİB BÖLÜMÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

Büşra TEMİZ*

Özet: Klasik Türk şiirinde tabiat güzelliği, şairlerin hem hünerlerini gösterdikleri hem de bu güzelliğin tesiri ile hallerini aktardıkları metaforların önemli kaynaklarından biridir. Şairler tabiatı gördükleri pek çok çiçeğin koku, renk, şekil, eda ve görünüş yönünden geniş bir biçimde ele alarak onlar hakkında ince teşbih ve hayal ürünü olan sayısız beyitler yazmışlardır. Klasik Türk şiirinde “gül, lâle, nergis, sümbül” gibi çiçekler teşbih ve telmih unsuru olarak oldukça sık kullanılırlar. Menekşe de şairlerin estetik düşünce ve hayallerinin odak noktasında bulunan çiçeklerden biri olup klasik Türk şiirinde aşk ile ilgili benzetmelerde sıklıkla ele alınır. Menekşe şiirlerde birbirine zıt benzetmelere konu olan bir çiçektir. Bu bakımdan hem sevgilinin güzellik unsurlarının işlendiği beyitlere hem de siyahlık ve matem gibi olumsuz teşbihlerin konu edildiği beyitlerde vücut bulur.

Bu bildiride klasik Türk şiirinde kendi döneminin büyük şairlerinden biri olan Revânî'nin “Benefşe” redifli kasidesinin 23 beyitlik nesib bölümünün değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu bölümden yola çıkılarak nesib kısmındaki beyitlerin bünyelerinde barındırdıkları anlamlar, özgün hayal ve düşünceler açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: *Benefşe, Revânî, Klasik Türk Şiiri, Kaside.*

Evaluation Of The Nesib Section Of Revânî's Qasida With “Benefşe” Redif

Abstract: In Classical Turkish poetry, the beauty of nature is one of the most significant sources of metaphors, serving both as a medium for poets to showcase their artistry and as a means to express their emotions influenced by this beauty. Poets have extensively explored many flowers they observe in nature in terms of their fragrance, color, shape, demeanor, and appearance, composing countless verses filled with delicate similes and imaginative imagery. Flowers such as “the rose, tulip, narcissus, and hyacinth” are frequently used as elements of simile and allusion in Classical Turkish poetry. Among these, the violet is one of the flowers that holds a central place in the poets' aesthetic thoughts and imagination. It is often used in metaphors related to love. The violet is a flower that appears in contrasting comparisons in poetry. In this sense, it finds its place both in verses that depict the beauty of the beloved and in those that associate it with darkness and mourning.

This paper evaluates the nesib section of Revânî's Benefşe redifli kaside, one of the significant poets of his era in Classical Turkish poetry. The analysis focuses on the 23-couplet nesib section, examining the original imagery and ideas embedded within the real and metaphorical meanings of the verses.

Keywords: *Benefşe, Revânî, Classical Turkish Poetry, Qasida.*

Giriş

Bir Voynuk beyinin çocuğu olan Revânî, öğrenimini çok kuvvetli bir eğitim aldığı Edirne'de tamamlamıştır. 1501 yılında İstanbul'a gelerek yirmi beş yaş civarında katipliğe başlamıştır. 1509 yılında surre emini olmuştur. Surre emini iken zimmetine para geçirdiği iddiaları üzerine İstanbul'dan uzaklaştırılarak Trabzon'da Şehzâde Selim'e intisap etmiştir. Şehzâdeye selam vermekte gaflet gösterdiği için malı müsadere edilmiş ve ardından affa uğramıştır. Yavuz Sultan Selim tahta geçince 1512'de İstanbul'a gelmiş sırasıyla önce matbah emirliği ardından da Ayasofya mütevelliliği görevine atanmıştır. Sultanın Mısır Seferi'ne katılmış sefer dönüşü huzurda okuduğu “berf” redifli bir kasidede sultanın cömertliğini kara benzetmesinden dolayı hem padişah nedimliğinden hem de Ayasofya mütevelliliğinden azledilmiştir. Ancak Bursa Kaplıcaları mütevelliliğine atanarak hayatını idame etmesine imkân verilmiştir. Bir müddet hamisiz kalan şair, Kanuni Sultan Süleyman tahta çıkınca ordu ile beraber Belgrad Seferi'ne katılmış ve Belgrad Kalesi'nin fethini anlatan “kale” redifli kasidesini yeni sultana sunarak iltifatına mazhar olmuştur. Bu vesile ile şaire tekrar Ayasofya mütevelliliği ve ona ilaveten ek mütevellilikler de verilerek onurlandırılmıştır. Şair bu görevde iken 1523 yılında hayata veda etmiştir.

Revânî'nin şiirleri genellikle mey ve sevgili temleri etrafında döner. Şairin şiir üzerine düşüncelerini divanındaki temeddüh beyitlerinde ve dibacede işlediği görülür. Dönemin

* Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi. busratmz96@gmail.com, ORCID: 0009-0004-8591-1491

tezkirelerine göre mevcut edebî ortamdaki birkaç büyük şairden biri olarak kabul edilen Revânî'nin akıcı ve açık bir üslubu vardır. Şiirlerini kendisinden önceki şairlere ve çağdaşlarının şiirlerine nazireler yazarak kuran bir yaklaşım olan Revânî'nin özgün gazellerine de çağdaşlarının ve takipçilerinin nazireler yazdığı görülür. Revânî'nin gazellerindeki rindane tutum Bâkî şiirlerinin ön hazırlığı gibidir.

Revânî'nin Divân'ının yanında İşretnâme ve Cami'ü'n- Nesâyih adlı iki mesnevisi daha vardır. Kaynaklar onun "Hamse-i Rûmî" adıyla bir hamsesinin varlığından bahsederler ancak bu külliyyat günümüze intikal etmemiştir. İşretnâme ve Cami'ü'n- Nesâyih mesnevileri bu kayıp külliyyatın parçaları olmalıdır.[†]

Klasik Türk Edebiyatında Menekşe

Menekşe sözcüğü, Türkçeye Farsça "banafşe" sözcüğünden geçmiştir. Bu kelimenin daha eski Hint-Avrupa dillerine dayandığı düşünülmektedir. Türkçeye Arapça üzerinden mi yoksa doğrudan Farsçadan mı geçtiği kesin olmamakla birlikte, Osmanlı Türkçesinde "benefşe" olarak kullanılmıştır. Daha sonra halk ağzında bu kelimenin değişime uğrayarak "menekşe" biçimini aldığı görülmektedir.

Menekşe sözcüğünün sözlükte geçen ilk anlamı; menekşegillerden, çiçekleri tek renkli, yaprakları yürek biçiminde olan, bir veya çok yıllık otsu süs bitkisi. Viola.[‡] demektir. İkinci anlamı ise bu çiçeğin rengi olan mor, menekşe rengi[§]. Mecazî kullanımda menekşe; "Menekşe gözlü: Gözleri koyu lâcivert renkte olan kimse" şeklindedir.

Menekşe (Viola) cinsi, Violaceae L.familyasına mensuptur. Violaceae L. familyası 900 civarında tür içeren, orta büyüklükte, nadiren tek yıllık, büyük bir çoğunlukla çok yıllık otsu veya çalı formundaki menekşe ve hercai menekşeleri içeren, kozmopolit, ılıman bölgelerde daha çok yayılış göstermekle birlikte tropiklerdeki yayılış alanları dağlık kesimlerde sınırlanma eğiliminde olan bir familyadır. Viola, 500-600 civarında hemikriptofit, kametif ve fanerofit hayat formları gösteren türe sahip olup, familyanın en zengin ve evrimli cinsidir. Cinsin Arjantin, Doğu Asya (Japonya) ve Doğu Avrupa (Balkanlar) olmak üzere üç ana yayılış merkezi bulunmaktadır (Dinç, 2002: 1).

Klasik Türk şiirinde menekşe, teşbih ve telmih unsuru olarak sıklıkla kullanılmış ancak daha çok birbirine zıt benzetmelere konu olmuştur. Çoğunlukla mütevazılığı, mahcubiyeti ve boyun büküklüğünü simgelemektedir. Gül ve lâle gibi ihtişamlı çiçeklerin aksine, menekşe daha çok alçakgönüllülük ve gizli hüznün ile anılmıştır. Bazen de sevgilinin zülûflerine (saç buklelerine) benzetilmiştir. Dalgali ve koyu renkli görüntüsü, özellikle kara saçlarla ilişkilendirilmiş, bu benzetme şiirlerde sıkça yer bulmuştur. Bu bakımdan hem sevgilinin güzellik unsurlarının işlendiği beyitlere hem de siyahlık ve matem gibi olumsuz teşbihlerin konu edildiği beyitlerde vücut bulmuştur.

Menekşe hem rengi hem de kokusu itibarıyla mütevazılığı ve inceliği temsil ettiği için, şiirlerde gösterişten uzak bir güzellik anlayışının da simgesi hâline gelmiştir. Özellikle baharın gelişini müjdeleyen bir çiçek olması sebebiyle, bahar temalı şiirlerde de yer almış, tabiatın uyanışını anlatan tasvirlerde kullanılmıştır.

Klasik Türk şiirinde menekşeye diğer çiçekler kadar sık rastlanmasa da özellikle Fuzûlî, Bâkî, Nef'î ve Şeyh Gâlib gibi divan şairlerinin eserlerinde zaman zaman kendine yer bulmuştur. Kullanım sıklığı açısından gül, lâle ve sümbül gibi çiçeklerin gölgesinde kalsa da taşıdığı derin anlamlar ve duygusal çağrışımlarıyla önemli bir sembol olmuştur.

[†] Şairin biyografisine dair bu bilgiler Ziya AVŞAR'ın 2017'de yayınladığı Revânî Divânı adlı çalışmasından özetlenmiştir. Bkz. 56143,revani-divanipdf.pdf

[‡] <https://lugatim.com/s/menek%C5%9Fe> (Erişim Tarihi:14.03.2025)

[§] <https://lugatim.com/s/menek%C5%9Fe> (Erişim Tarihi:14.03.2025)

Nitekim Revânî, Divânı'nın nesib bölümünde çeşitli teşbih, telmih ve çağrışımlarla adeta tablo gibi işlediği beyitlerini menekşe çiçeği ile bezemiş; düş ve düşünce deryasından süzdüğü sözcükleri zarif ve akıcı üslubu ile biz okuyuculara sunmuştur.

29

---/---/---/---

Kasîde der- Medh-i Sultân Bâyezîd

A. Resim ve nakış sanatına ilişkin beyitler

Revânî Tuhfe-i hattatin'e göre hattat bir şairdir. Hattatların hat yanında muhtemelen nakış ve resimle uğraştıkları da vakîdir. Şair aşağıdaki beyitte menekşeyi sayfalar üzerine sürekli menekşe resmi çizen bir nakkaş çırağına benzetir. Bu çıraklar sürekli menekşe resim ve desenleri talim ederek çizim yeteneklerini geliştirirler:

1. *Nakkâş oluban levha-i gülzâra benefşe*

Döşedi nice yapragı hemvâre benefşe

“Menekşe gül bahçesi mecmuasına nakkaş olduğundan beri nice yapraklarına sürekli menekşe resmi çizer.” Menekşe, yalnızca gül bahçesine ait bir çiçek değil, aynı zamanda kendi kimliğini ve sanatını bir nakkaş gibi yapraklara işleyen bir çırağıdır.

A.1. Revânî, aşağıdaki beyitte okuyucuyu adeta bir nakkaşhaneye götürür. Burada nakkaş ve nakkaş namzetleri sayfalar üzerine ipler çekerek bu iplerin oluşturduğu çizgiler üzerinde belirli bir ölçü oranı tutturma zorunluluğu ile zamanenin moda süsleme desenlerinden olan rûmî ve hâtâyî** motifleri meşek ederler:

2. *Bir ipliğün üstinde çeker Rûmî Hâtâyî*

Nakş itmege evrâk-ı semenzâra benefşe

“Gül bahçesi yapraklarına menekşeler resimlemek için sayfalara çizilen satırlar üzerine Rûmî ve Hâtâyî motifler çizer.”

A.2. Nakkaşların gözde motiflerinden birisi de bulut desenleridir. Ressamlar sayfaların ölçü ile ayrılmış kenarlarına bir gökyüzü zemini yerleştirip o zemin üzerine de bulut desenleri çizerler. Şair, gül bahçesinin yeşil zemini üzerinde açmış olan mor menekşeleri bulutlara benzetir:

3. *Yazmış buludı nakş-ı çemen safhasına tâ*

İş göstere bu günbed-i devvâra benefşe

“Menekşe dönücü gök kubbeye maharetini göstermek için gül bahçesi sayfasına bulut desenleri çizmiştir.”

A.3. Nakkaşların resim ve desenler üzerine ince motifler, noktalar ve bezekler işlemesi için daha ince olan fırçalara ihtiyaçları vardır. Bu amaç için kullandıkları fırçanın adı kıl kalemdir. Şair, gül bahçesinin geniş zemini üzerinde açmış olan menekşeyi bir gül bahçesi resmi üzerine yerleştirilmiş olan noktaya benzetir. Bu nokta, morluk veya siyahlık itibari ile bir bulutu işaret eder. Gam kelimesinin lügat anlamı da bulut demektir:

4. *Gam şekli durur noktası bu kıl kalem ile*

Yazıldı bu dem safha-i gülzâra benefşe

“Bu demde gül bahçesi sayfasına kıl kalem ile menekşe resmi çizilmiştir. Üzerindeki nokta da bulut resmidir.”

B. Menekşenin Sosyal Hayat ile İlişkilendirilmesi

B.1. Menekşe hükümdarlık alametlerinden olan tuğdur:

Şair, menekşenin gül bahçesinin bir köşesinde çiçek açmış halini tuğ dikmeye benzetmektedir. Tuğun hükümdarlık alametlerinden birisi olmasından hareketle hükümdarlığın diğer alameti olan otağ kurulması olgusunu da lâleyi otağa benzeterek

** Detaylı bilgi için bkz. <https://lugatim.com/s/hatayi> ve <https://lugatim.com/s/rumi> (Erişim Tarihi: 15.03.2025)

tamamlamaktadır. Bu kurguya göre gül hükümdar, menekşe hükümdarın otağı önünde dikilmiş olan hükümdarlık tuğu lâle de gül sultanının otağıdır:

5. *Gülşende kurar gül şehine lâle otağı*

Tûğın dikeli gûşe-i gülzâra benefşe

“Menekşe gül bahçesi köşesine tuğunu diktiğinden beri gül padişahına lâleden otağ kurar.”

B.2. Menekşe meyhanecinin komşusudur:

Menekşenin çentikli yapraklar biçiminde açılması şairin zihninde bir anahtar imajı oluşturur. Baharda gül bahçeleri doğal birer işret yeridir. Sanki rintler meyhanecinin tanıdık komşularıymış gibi bu anahtarlar ile gül bahçesi meyhanesinin kapılarını açarak bu büyük meyhanede zevk ü sefa eylerler:

6. *İşret kapusun açmaga miftâh getürmüş*

Hem-sâye gibi hâne-i hammâra benefşe

“Menekşe meyhane kapısını açmak için yanında anahtar getirmiş anlaşılan o ki meyhanecinin komşusudur.”

B.3. Menekşe elinde baltası ile Ferhâd’tır:

Şairin dikkati bu kez menekşenin görüntüsü itibari ile elinde balta tutan bir insana benzemesine odaklanır. Muhtemelen dağlık bir zeminde açan bu menekşe, şaire elinde kazması ile dağları yaran Ferhâd’ı hatırlatır. Menekşenin dağda yetişmesini aşktan dolayı yelinde kazmayla dağlara düşme sebebine bağlayarak hüsn-i ta’lil yapar:

7. *Ferhâd mıdur kim eline tîşesin almış*

Daglara düşüpdür yine bî-çâre benefşe

“Zavallı menekşe eline baltasını alarak dağlara düştüğüne göre Ferhâd olmalıdır.”

B.4. Menekşe sevgilinin ve onun güzellik unsurlarının gösterenidir:

Şair, menekşenin açıldığı zaman ortasındaki siyah noktaların görüntüsünü sevgilinin yüzündeki benlere, mavimtrak renk üzerindeki elaya çalan hareleri yârin gök ala gözüne benzetir. Ancak menekşe bir dilbere benzemek ile birlikte bu yönü itibari ile kendi güzelliğine de hayran bir yön taşıması ile hem eril hem de dişil bir figür olarak kendisini gösterir. Bu durum muhtemelen eski Hint-Aryani kültüründen gelen mitolojik bir hatıranın bakiyesi olsa gerektir:

8. *Bir beñli güzeldür gök ala gözlü çemende*

Dönmüş ne için ‘âşık-ı gam-hâre benefşe

“Menekşe gül bahçesinde gök ela gözlü ve benli bir güzeldir acaba gamlı aşığa neden dönmüştür.”

B.5. Menekşenin kırlarda muhtemelen de ak toprak örtüsü olan bir yerde açmış olması durumunu şair, sevgilinin gül yüzü üstünde beliren amber renkli ayva tüyleri ile ilişkilendirir. Beyitte yer alan leff ü neşre göre ak yazı sevgilinin yüzüne benefşe de ayva tüylerine benzetilmiştir.

9. *‘Anber hatuñı didi gören gül yüzüñ üzre*

Ak yazı yüzün tutdı yine kara benefşe

“Ey sevgili! Gül yüzünün üstünde ambere benzeyen ayva tüylerini görenler kara menekşe yine ak ovanın üzerini tuttu derler.”

B.6. Uçarı bir rinttir:

Rintler, sosyal hayatın kurallarını hiçe sayan ve başına buyruk davranan serazat tipleridir. Burada menekşe külâhının ucunu çapkınca kıvrarak çarşı pazar dolaşan bir rinde benzetilmiştir:

10. *Ya rind-i cihândur ki külâhını kıvrımış*

Girmiş yine seyrân ide bâzâra benefşe

“Ya da menekşe bir zamane rindi olmalı ki külâhını kıvrarak yine pazar yerine seyrana girmiştir.”

B.7. Gözünü budaktan esirgemeyen bir kavgacıdır:

Osmanlı toplum hayatı içinde kabadayı ve külhanbeylerinin ayrı bir yeri vardır. Bunlar gūnaşırı birbiri ile cedelleşen kavgacı tipleridir. Menekşe pençe açmış kanlı bir ele benzediğinden dolayı rakipleri ile kavga edip ellerini kana bulayan bir külhanbeyine benzetilmiştir. Bu kavgada yaralanmalar doğal karşılanan bir durumdur. Bunun yanında elin bilekten çıkması gibi ekstrem durumlar da görülür. Önemli olan sakatlanmak değil bu sakatlığın verdiği acıya tahammül edip topluluk içinde o duruma direnç göstermektir:

11. *Beñzer ki sabâyıla bu dem pençe tutupdur*

Boyamış elini kara kanlara benefşe

“Menekşe elini kara kanlara boyadığına göre sabah rüzgârı ile pençeleşmiş olmalıdır.”

12. *Yâhod bileğinden çıkarupdur elini kim*

Gayretle turur bâgda bî-çâre benefşe

“Ya da eli bileğinden çıktığı için zavallı menekşe gül bahçesinde acıya tahammül ederek gayretle ayakta durur.”

B.8. Menekşe hâl diline vâkıf bir ârifdir:

Osmanlı toplumu içerisinde sadece serseri ve kabadayı tipler yoktur. Bir de bunların yanında dünyanın her türlü kaydından gönlünü geçirmiş ve adeta sırlar alemine dalarak konuşmayı bir kenara bırakıp susmayı davranış haline getirmiş gönül ehli ârifler de vardır. Menekşe, feleğin döndüğünü hal dili ile söyleyen bir ârife benzetilir:

13. *Söyler felegüñ gerdişini hâl dili ile*

Vâkıf gibi ‘âlemdeki esrâra benefşe

“Menekşe feleğin dönüşünü hâl dili ile söylediğine göre alemdeki sırlara vâkıf olmuşa benzer.”

B.9. Menekşe hastalara ilaç yapan bir eczacıdır:

Âşıklığın çok olduğu yerde âşıklıktan kaynaklanan maddî ve manevî hastalıklar vardır. Bu hastalıkların tedavi edilmesi için hekimlerin muhtelif terkipler yaptıkları bir gerçektir. Hekimler bazen yardımcılarına ilaç yapımında görevlendirerek onlara eczacılık statüsü hazırlarlar. Bu eczacılar hekimlerin reçeteleri ve tembihleri uyarınca zemine yaygılar yayarlar ve muhtelif otları bu yaygılarda tasnif ederek istenen ölçülere göre karıştırıp ilaç yaparlar. Bu ilaçlar içerisinde cam kavanozlara çiğ taneleri doldurmak ve ilaç terkiplerinde bu suyu kullanmakta usuldendir:

14. *Ger pend-i tabîb olmasa yaymazdı bisâtin*

İster ki ‘ilâç eyleye ezhâra benefşe

“Şayet tabîbin tavsiyesi olmasaydı çiçeklere ilaç yapmak için menekşe yaygısını böylesine yere yaymazdı.”

15. *Kârûresini şişe-i şeb-nemle görür kim*

Şerbet vire tâ nergis-i bîmâra benefşe

“Menekşe hasta nergise şurup vermek için şişesini çiğ taneleri ile doldurur.”

B.10. Menekşe şiir çilesi çeken bir şairdir:

Revânî’nin aşağıdaki beyitte menekşeyi poetik bir unsur olarak ele aldığı görülür. Zemin üstünde açılmış ve başını aşağı eğmiş bir menekşenin görüntüsü; başı ellerinin arasında kalmış kalemi ile yeni bir mazmun ve ibare bulmaya çalışan şairin görüntüsüne benzetilir. Şairlerin bu durumdayken yanlarında çini hokkalar içerisinde yazıma hazır bekleyen beyitleri de vardır. Açmış bir menekşenin yanında yapraklarını yukarı doğru uzatmış olan susamlar onun hokkadaki divitleri gibidir:

16. *Kaldurmayuban başını almış ele hâme*

Şâ’ir gibi düşmüş yine efkâra benefşe

“Menekşe eline kalem almış başını kaldırmayarak şair gibi yine efkara dalmıştır.”

17. *Sûsenden alup önüne bir çînî devâtı*

Bu şi’ri yazar safha-i gülzâra benefşe

“Menekşe susamlardan önüne çinilerden yapılmış divitleri alarak gül bahçesi sayfası üzerine şu şiiri yazar.”

B.11. Menekşe âşığın gösterenidir:

B.11.1. Sevgilinin eşiğini yurt tutan bir âşıktır:

Âşıklar için vatan sevgilinin eşiğidir. Oraya bir köpek gibi yaslanıp kalmak âşıkların en büyük mutluluğudur. Bunlar yemeden içmeden ve hayatın diğer vaatlerinden gönüllerini geçirerek sevgilinin kapısında miskin miskin yatarlar. Şair burada muhtemelen sevgilinin evinin kapısı önünde açmış gök renkli menekşeleri bu miskinlere benzeterek hüsn-i ta’lil yapmaktadır:

18. *Miskînlık idermiş hat-ı dildâra benefşe*

Her dem tapu kıldığı budur yâra benefşe

“Menekşe sevgilinin ayva tüylerine gönül vermiş olmalı ki bir an bile sevgilinin eşiğinden ayrılmamaktadır.”

B.11.2. Sevgilinin aşkından dağlara düşen bir Mecnûn’dur:

Menekşelerin gömgök yani mavi mor arası renkleri ile dağlarda açan yabani bir türü şairin hayalinde Leylâ’nın saçının hayali ile dağlara düşen Mecnûn’a benzetilmiştir:

19. *Gömgök delüdür Leyli saçun fikri ile kim*

Mecnuñ gibi düşmüş yine taglara benefşe

“Menekşe Leylâ gibi saçının düşüncesi ile yine Mecnûn gibi dağlara düşmüş bir gömgök delidir.”

B.12. Menekşe sevgilinin yanağına el uzatan bir arsızdır:

Bahçedeki gülün karşısında açmış olan menekşenin görüntüsü gülün yanağına doğru elini uzatmış bir kişi görüntüsünde olduğu için şair bu durumu sevgilinin yanağına el uzatan bir arsız imajı ile vermekte ve bu yüzden de menekşenin bahçenin yüz karası olduğunu vurgulamaktadır.

20. *Korkum bu durur yüz karalığın ide bir gün*

El uzadup ol ‘ârız u ruhsâra benefşe

“Korkum budur ki menekşe bir gün sevgilinin yüz ve yanağına el uzatıp yüz karalığı eyleye.”

B.13. Menekşe sevgilinin saçına benzemeye çalışır:

Menekşe sevgilinin siyah saçına benzemeye çalışan bir küstaha da benzetilir. Bu hareket hiç olmayacak bir durum olduğu gibi aynı zamanda bir had bilmezliktir. Menekşenin renginin siyaha çalması şairin bu hadsizliği bir tür adap bozukluğu ve kıyamet alameti saydığı görülür:

21. *Billâhi gönül gör ne karañulara kalduk*

Kim öykünür ol zülf-i siyekhâra benefşe

“Allah aşkına ey gönül! Bir bak ne karanlık günlere kaldık menekşe tutmuş da sevgilinin kara zülfüne öykünmeye kalkmış.”

B.14. Menekşe âşıktır:

B.14.1. Menekşe sevgilinin nar gülüne benzeyen yanağına âşıktır:

Aşağıdaki beyitte menekşenin sevgilinin aşk ateşi ile kapkara kesilmesi ve onun nar çiçeğine benzeyen yüzüne âşık olması mitolojik bir algı gibi görünmektedir:

22. *‘İşk âteşine yanubanı kapkara olmuş*

‘Âşık olalı sen yüzi gül-nâra benefşe

“Ey sevgili! Menekşe yüzü nar çiçeği gibi olan sen güzele âşık olduğundan beri aşk ateşinde yanarak kapkara kesilmiştir.”

B.14.2. Menekşe aşktan başını taşlara vuran çılgın bir âşıktır:

Aşkın şiddetinden dolayı âşığın aklın denetiminden çıkarak çılgın işlere giriştiği kayıtlara geçmiş bir hakikattir. Menekşenin mor görüntüsü hüsn-i ta’lil ile sevdiğinden karşılık bulamayan bir âşığın taşlarla başını dövmesi durumuna benzetilmiştir:

23. Sen seng-dilüñ zülfi hevâsına düşüpdür

Dögse yiridür başını ahcâra benefşe

“Ey sevgili! Senin gibi taş kalpli birinin zülfüne âşık olduğu için menekşe başını taşlarla dövse yaraşır.”

Sonuç

Revânî'nin “benefşe” redifli kasidesinin nesîb bölümü genel görünümü itibari ile iki konuya yoğunlaşır. Bu konulardan biri resim ve nakış sanatı ile ilgilidir. Şairin, şairliği yanında aynı zamanda Hamdullah Hamdi gibi bir üstattan hat icazeti alması bu dikkatinin ana nedenlerinden biridir. Şairin bir minyatür mecmuası sahibi olup olmadığını kesin olarak bilmiyoruz ancak bir hattat olduğu bilgimiz dahilindedir. Hattatlık bir ölçüde ressamlık ve nakkaşlıkla alakalı bir sanat olduğu için şairin resme ve resim tablosu oluşturan durumlara ait dikkati bu yönünden gelir. Revânî, Benefşe kasidesinin nesîb kısmında gül bahçesini bir resim sayfası olarak görür ve menekşe bir nakkaş gibi bu bahçenin sayfasına türlü çiçek ve süsleme motifleri çizer. Bu motifler içerisinde özellikle bulut motifi ile rûmî ve hatâyî motifleri dikkat çeker.

Kasidenin nesîb kısmında işlenen ikinci konu sosyal hayat ile ilgili unsurlardır. Bu unsurların anlatımında menekşe bir teşhis unsuru olarak kullanılır. Bu kullanıma göre menekşe, hükümdara otağ kuran bir kapıkulu, komşusunun kapalı meyhanesini kendisine emanet edilen anahtar ile açan bir ayyaş, âşık olup elinde kazma ile Ferhâd ve Mecnûn gibi dağlara düşen bir çılgın, aşk hastalarına ilaç hazırlayan bir şifacı, giyim-kuşamı ile aykırı tarzda hareket eden bir rint, dilberlerin yanağına el uzatan bir arsız, kabadayılık yapıp kolunu, kafasını yaralayan bir külhanbeyidir. Menekşe bazen görüntüsü itibarıyla gök ala gözlü bir dilberken bazen bu dilberin saçına özenen bir hayran bazen de bizzat bu güzele gönül veren bir âşıktır. Menekşenin teşhis yönünden de olsa bir dilbere âşık olması garabetinin arka tarafında bir mitolojik boyut olduğu ihtimal dahilindedir.

KAYNAKÇA

- Çelebioğlu, A. (2016). Klasik Türk Şiirinde Menekşe. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi (37), 161-182.
- Dinç, M. (2002), İç Anadolu Bölgesi'ndeki Viola L. (Menekşe) Cinsinin Revizyonu, Doktora Tezi, Konya.
- Kubbealtı Lugatı. (2025, 14 Mart) Erişim adresi <https://lugatim.com/s/menek%C5%9Fe>
- Kubbealtı Lugatı. (2025, 14 Mart) Erişim adresi <https://lugatim.com/s/menek%C5%9Fe>
- Kubbealtı Lugatı. (2025, 15 Mart) Erişim adresi <https://lugatim.com/s/rumi>
- Kubbealtı Lugatı. (2025, 15 Mart) Erişim adresi <https://lugatim.com/s/hatayi>
- Revânî Divânı, (Hzr. Ziya Avşar), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı: 3145, Kültür Eserleri Dizisi-428, Ankara-2017.

